

III KONFERENCJA ARCHIWISTÓW PAŃSTWOWYCH I KOŚCIELNYCH „ARCHIWA KOŚCIELNE W NIEPODLEGŁEJ POLSCIE”, ŁÓDŹ 14–16 PAŹDZIERNIKA 2019 R.

Wśród licznych wydarzeń organizowanych i współorganizowanych przez Naczelną Dyрекcyję Archiwów Państwowych w ramach obchodów stulecia archiwów państwowych ważne miejsce zajęła ogólnopolska konferencja „Archiwa kościelne w niepodległej Polsce”, która odbyła się w dniach 14–16 października 2019 r. w Łodzi. Została ona objęta Patronatem Narodowym Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy w Stulecie Odzyskania Niepodległości, Patronatem Honorowym Wiceprezesa Rady Ministrów, Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego prof. dr. hab. Piotra Glińskiego oraz Patronatem Honorowym Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski abp. Stanisława Gądeckiego, metropolity poznańskiego. Obok Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych organizatorem wydarzenia były: Rada Konferencji Episkopatu Polski ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego, Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL, Stowarzyszenie Archiwistów Kościelnych oraz Archiwum Państwowe w Łodzi. Była to trzecia konferencja archiwistów państwowych i kościelnych¹. Jej oficjalnego otwarcia dokonał Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych dr Paweł Pietrzyk oraz ks. biskup warszawski dr Michał Janocha, przewodniczący Rady ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego.

Obrady zostały podzielone na sześć paneli tematycznych. Pierwszy z nich, poświęcony kształtowaniu się archiwów po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, rozpoczął referat ks. dr. hab. Jerzego Adamczyka (Wyższe Seminarium Duchowne w Radomiu) „Znaczenie dekretu z dnia 7 lutego 1919 r. o organizacji archiwów państwowych i opieki nad archiwaliai oraz Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r. dla archiwów kościelnych w II Rzeczypospolitej”. W wystąpieniu referent zanalizował przepisy kościelne oraz państwowe, dotyczące instytucji przechowujących archiwalia oraz zaznaczył rolę współpracy pomiędzy środowiskiem archiwistów państwowych i kościelnych. Dr Artur Hamryszczak (Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL) przedstawił referat „Tworzenie się archiwów kościelnych po odzyskaniu przez Polskę niepodległości oraz gromadzenie przez nie zasobu”. Podkreślił znaczenie pracy ks. Jana Kwolka *Naukowa organizacja archiwów diecezjalnych*, postulującej m.in.

¹ Pierwsza konferencja odbyła się w dniach 22–24 listopada 2011 r. w Pułtusk. Materiały konferencyjne *Ochrona archiwów kościelnych*, pod red. A. Laszuk, ukazały się w roku 2012. Druga konferencja odbyła się w dniach 19–21 października 2015 r. w Falentach, a jej pokłosiem jest publikacja *Zabezpieczanie i udostępnianie archiwalnych zasobów archiwów kościelnych*, pod red. A. Laszuk, Warszawa 2016.

tworzenie organizacji prawnej (statutów) dla archiwów diecezjalnych oraz koncentrowanie mniejszych archiwów w archiwach diecezjalnych. Ks. dr Jarosław Wąsowicz (Archiwum Salezjańskie Inspektorii Pilskiej) w referacie „Próby kształcenia archiwistów kościelnych w okresie międzywojennym” przedstawił problem braków kadrowych w archiwach kościelnych oraz podejmowane działania w zakresie kształcenia archiwistów. Ks. abp dr hab. Grzegorz Ryś (metropolita łódzki, Rada do spraw Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego KEP), prezentując materiały „Ze skarbów archiwalnych prehistorii łódzkiego Kościoła”, zanalizował treść oraz dokonał rewizji dotychczasowych ustaleń dotyczących listu z bullą papieża Klemensa VII z 1527 r., skierowanego do Jana Łaskiego, bratanka prymasa Polski Jana Łaskiego.

Temat kolejnego panelu to „Zbiory archiwalne w Polsce 100 lat po odzyskaniu niepodległości”. Prof. dr hab. Paweł Skibiński (Uniwersytet Warszawski) omówił zawartość, dzieje, problemy opracowania oraz najciekawsze materiały (m.in. albumy zawierające projekty habitów zakonów żeńskich i męskich w okresie reform posoborowych) zbioru – „Archiwum Sekretariatu Prymasa Polski z czasów prymasów kard. Stefana Wyszyńskiego i Józefa Glempa”. Kolejne wystąpienie dotyczyło archiwum o innym charakterze. „Jak powstawało archiwum zakonne” – ten temat na przykładzie zbiorów Archiwum Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi przedstawiła s. Bernadeta Żabierek w zastępstwie s. dr Laurencji Jędrzejczak. Archiwum generalne zgromadzenia, znajdujące się we Włocławku, zostało podzielone rzeczowo i formalnie, a większość prac przy jego porządkowaniu i nadawaniu mu układu wykonała s. Laurencja. Agnieszka Godfrejów-Tarnogórska (rzecznik prasowy Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce) opisała zasób, dzieje oraz charakterystykę archiwum tego Kościoła, skupiając się na zagadnieniach praktycznych i przekazując aktualne informacje dotyczące tworzenia archiwum centralnego w Warszawie.

Następny dzień konferencji rozpoczęli referenci omawiający problematykę archiwów kościelnych w kraju i za granicą. Katarzyna Kiliszek (Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych) podała szczegółowe informacje na temat dotychczasowej współpracy NDAP z archiwami polonijnymi. Wiele instytucji polonijnych (w tym archiwów kościelnych) korzysta z pomocy archiwistów państwowych, którzy od 1997 r. uporządkowali już ok. tysiąca zespołów archiwalnych. Kolejni referenci zaprezentowali własne doświadczenia w pracach w archiwach kościelnych w Sztokholmie, Wielkiej Brytanii i Rzymie. Ks. dr hab. Marek Chamarczuk (Wyższe Seminarium Duchowne Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie; Wyższa Szkoła Kadr Menadżerskich w Koninie) opowiedział o archiwaliach polskich parafii w Szwecji, których część została zgromadzona w Salezjańskim Ośrodku Dokumentacji Duszpasterstwa Emigracji Polskiej w Szwecji. Wiele z nich znajduje się również w rękach osób prywatnych, natomiast część materiałów, niestety, bezpowrotnie zaginęła. Może to być wynikiem braku świadomości poszanowania wartości materiałów archiwalnych

przez niektóre środowiska i osoby. Jadwiga Kowalska (Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii), prezentując liczne fotografie z zasobu Archiwum, skupiła się na przedstawieniu dziejów emigracji polskiej w Wielkiej Brytanii. Ks. dr Wojciech Mleczek CR (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie) w referacie „Zasób Archiwum Księża Zmartwychwstańców w Rzymie” omówił zbiory archiwum, w którym znajdują się listy wielu osób, w tym m.in. A. Mickiewicza, C.K. Norwida, J.I. Kraszewskiego. Dzięki środkom pozyskanym głównie z programów prowadzonych przez NDAP udało się dokonać ich konserwacji.

Drugi panel został poświęcony zagadnieniom i problemom metodycznym, obrazowanym przez kilka konkretnych przykładów. O. dr Ireneusz Wysokiński (Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie) omówił temat „Dzieje Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów a obecna jego struktura”. Prelegent szczegółowo przedstawił dzieje archiwum dominikańskiego w Krakowie oraz jego bogate zasoby. Zawiera ono akta wytworzone przez miejscowy konwent, a także akta pochodzące z klasztorów z Kresów Wschodnich, obecnie istniejących konwentów oraz spuścizny braci. Szczególnie cenne są przywileje królewskie, z których najstarszy pochodzi z 1227 r. Z kolei br. Grzegorz Filipiuk OFMCap (Archiwum Warszawskiej Prowincji Braci Mniejszych w Zakroczymiu) w referacie „Ukryte i ocalone. Zbiory Archiwum Kapucynów Prowincji Warszawskiej w dziejach Zakonu w Polsce” przedstawił najcenniejsze obiekty znajdujące się w tym archiwum. Podkreślił także fakt organizowania w Rzymie corocznych szkoleń dla pracowników kapucyńskich archiwów i muzeów. O metodycznych problemach tworzenia, gromadzenia i porządkowania archiwum zakonnego mówiła dr hab. Halina Dudala (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie). W referacie „Archiwum zakonne in statu nascendi” przedstawiła przykłady struktury archiwów zakonów żeńskich z terenu Dolnego Śląska (m.in. Archiwum Dolnośląskiej Prowincji SS. Marianek).

Na zakończenie drugiego dnia obrad ks. dr hab. Mieczysław Różański (Archiwum Archidiecezjalne w Łodzi; Uniwersytet Warmińsko-Mazurski) przedstawił „Projekt katalogu dobrych praktyk – opracowanie i udostępnianie archiwaliów w archiwach kościelnych”, przygotowywany przez grupę roboczą do spraw archiwów kościelnych, powołaną przez naczelnego dyrektora archiwów państwowych w 2017 r. Katalog ma służyć jako pomoc i poradnik dla osób zajmujących się archiwami kościelnymi.

W pierwszym panelu ostatniego dnia konferencji wygłoszono referaty dotyczące zagadnień prawnych i finansowych. Jako pierwszy dr Henryk Niestrój (Archiwum Państwowe w Opolu) omówił „Prawne aspekty udostępniania oryginałów i kopii materiałów archiwalnych”. Szczególne zainteresowanie słuchaczy wzbudziła część dotycząca ochrony danych osobowych i dóbr osobistych oraz ograniczeń prawnych w zakresie praw autorskich. Dr Bartosz Nowożycki (Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych) przedstawił założenia oraz dotychczasowe działania w zakresie konkursu dotacyjnego „Wspieranie działań archi-

walnych”, organizowanego przez NDAP od 2016 r. W ramach konkursu dotacje mogą otrzymać jednostki (w tym kościelne) przechowujące niepaństwowy ewidencjonowany zasób archiwalny. Może być ona przeznaczona przede wszystkim na konserwację materiałów archiwalnych, jak również ich ewidencjonowanie i porządkowanie. Doskonałym przykładem wykorzystania dotacji jest działalność stowarzyszenia Od-Nova. Jego przedstawiciele Mieczysław Kowalcze i Henryka Szczepanowska w wystąpieniu „Archiwa jezuitów kłodzkich. Uratować, zabezpieczyć, udostępnić społecznie, czyli UZUS (praktyka w Kłodzku)” zaprezentowali poszczególne etapy działań, w tym starań o dofinansowanie, podjętych na rzecz ratowania bezcennego dziedzictwa joannitów, augustianów i innych zakonów. Jak się okazało, w projekcie uczestniczyło kilkuset (!) wolontariuszy, co świadczy o tym, że tego typu przedsięwzięcia potrafią zaangażować społeczeństwo, któremu nie jest obojętny los ginącego dziedzictwa materialnego.

Na konferencji przedstawiono też referaty dotyczące zasobu archiwalnego jej współgospodarza – Archiwum Państwowego w Łodzi. Wojciech Kowaluk omówił temat „Straty poniesione przez łódzkie świątynie w okresie I wojny światowej w świetle źródeł przechowywanych w Archiwum Państwowym w Łodzi”. Ilustracją do niego były liczne fotografie łódzkich świątyń, pochodzące głównie z Archiwum Włodzimierza Pffeifera. Natomiast Agnieszka Janik przybliżyła zasób akt stanu cywilnego w łódzkim archiwum. Prezentując referat „Czy akta stanu cywilnego w zasobie Archiwum Państwowego w Łodzi kryją dodatkowe treści?”, udowodniła, że zawierają one dane dotyczące nie tylko osób, ale i cenne i nieoczywiste informacje na temat zmian w organizacji i administracji struktur kościelnych.

W ostatnim panelu konferencji zaprezentowano trzy wystąpienia mające charakter informacyjny. Ks. dr hab. Waldemar Żurek (Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL) przybliżył historię Ośrodka i sylwetki osób nim kierujących. Przedstawił także dorobek tejże jednostki, w którym szczególne znaczenie ma wydawany systematycznie od 1959 r. periodyk „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”. Ks. dr hab. Robert Kufel, prezes Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych, omówił jego działalność oraz indywidualne inicjatywy. Stowarzyszenie, powołane w 2003 r., organizuje warsztaty, kursy archiwalne oraz kancelaryjne, a także sesje, zjazdy i konferencje. SAK wydaje również czasopismo „Archiva Ecclesiastica”. Na zakończenie dr Anna Laszuk (Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych) wraz z ks. dr. Michałem Sołomieniukiem (Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie) przedstawili „Program UNESCO Pamięć Świata – dokumenty z archiwów kościelnych na Liście Światowej i Liście Krajowej”. Dr Laszuk omówiła główne założenia programu oraz zaprezentowała przykładowe obiekty, znajdujące się na listach Pamięci Świata. Z kolei ks. dr Sołomieniuk opisał uwieńczone sukcesem starania o wpisanie na Listę Krajową aktu fundacyjnego cystersów w Łeknie (1153 r.), znajdujące się w zasobie

Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie. Podkreślił, że warto podjąć działania na rzecz tego, aby wpis obiektu na Listę łączył się z realną pomocą finansową, przeznaczoną na jego konserwację i zabezpieczenie.

W konferencji wzięło udział ponad 100 osób, reprezentujących środowisko archiwistów państwowych i kościelnych oraz grona naukowe. Przybyły także osoby zainteresowane szeroko pojętą tematyką archiwoznawstwa i archiwistyki. Dyskusje dotyczące zagadnień omawianych w referatach potwierdziły potrzebę podejmowania dalszych inicjatyw na rzecz integracji i współpracy archiwów państwowych i kościelnych.

W drugim dniu konferencji (15 października) jej uczestnicy mieli okazję zwiedzenia Archiwum Państwowego w Łodzi oraz Muzeum Archidiecezjalnego w Łodzi, co stworzyło możliwość porównania gromadzonych zbiorów, doświadczeń, charakteru oraz warunków pracy opiekunów dziedzictwa narodowego z placówek o różnym charakterze. Podobnie jak w wypadku poprzednich konferencji, planowana jest publikacja przedstawionych na niej referatów.

Ewa Grin-Piszczek
(Archiwum Państwowe w Przemyśle)